

Aktuálne témy občianskeho vzdelávania dospelých

Dominika Temiaková
Pedagogická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa

Anotácia: *Občianske vzdelávanie ako jeden z druhov vzdelávania dospelých zastáva v spoločnosti nezastupiteľnú úlohu. Rozvíja občianske sebauvedomenie a slobodu, odolnosť voči manipuláciám a frustrácii z diania v spoločnosti, je tiež prevenciou extrémizmu. Ak má byť účinné a efektívne, svojou povahou a charakterom si vyžaduje, aby bolo realizované neobmedzene, aj ako neoddeliteľná súčasť ďalšieho vzdelávania, a zároveň musí byť určené a dostupné všetkým skupinám obyvateľstva bez rozdielu. Príspevok sa venuje vybraným charakteristickým črtám občianskeho vzdelávania dospelých, obsahovému zameraniu a stručnému náčrtu inštitucionálneho zabezpečenia občianskeho vzdelávania v Českej republike a v Nemecku.*

KLúčové slová: *občianske vzdelávanie, dospelí, význam, obsah a témy občianskeho vzdelávania dospelých.*

Current topics of adult civic education. *Civic education as one of the types of adult education plays an irreplaceable role in society. It develops civic self-awareness and freedom, resilience to manipulation and frustration in society, as well as preventing extremism. If it is to be effective and efficient, it, by its nature and nature, requires that it be carried out indefinitely, as an integral part of further education, and at the same time it must be identified and accessible to all groups of the population without delay. The paper deals with selected characteristic features of adult civic education, its content and brief outline of institutional provision of civic education in the Czech Republic and Germany.*

Key words: *civic education, adult, importance, content and topics of adult civic education*

Úvod

Spoločenská situácia v Európe, dôsledky globalizácie, klimatická zmena, neustály nárast extrémistických nálad, v našich podmienkach však aj tridsiate výročie Nežnej revolúcie a s ňou spojený fenomén demokracie – to všetko sú aktuálne témy, ktoré hýbu našou, ale i európskou spoločnosťou. Jedným zo spôsobov, ako tieto témy priblížiť členom spoločností, ktoré sú dnes zložité a rôznorodé, a zároveň tým rozvíjať ich občianstvo, je vzdelávanie. Občianske vzdelávanie je vstupnou bránou k otvorenejšej spoločnosti – pomáha rozvíjať sebadôveru a vysporiadať sa s významnými životnými zmenami a problémami, umožňuje pozitívne prispievať k rozvoju odborných znalostí a skúseností

potrebných pre domáhanie sa svojich práv, a pripravovať ľudí na výzvy, príležitosti a možnosti v občianskom, ale aj súkromnom a pracovnom živote. Pomáha vychovávať aktívnych a zodpovedných občanov podieľajúcich sa na veciach verejných, na demokratickom živote.

K niektorým charakteristikám občianskeho vzdelávania dospelých

Postavenie občianskeho vzdelávania v druhoch vzdelávania dospelých nie je jednotné, čo pripisujeme jeho dobrovoľnému charakteru a prekrývaniu obsahových oblastí so záujmovým vzdelávaním dospelých. Niektorými autormi je vnímané ako súčasť záujmového vzdelávania, niektorí ho považujú za samostatný druh vzdelávania dospelých. V zhode s M. Sládkayovou (2019) chápeme občianske vzdelávanie ako samostatný druh vzdelávania dospelých charakteristický voľnočasovosťou, dobrovoľnosťou, potrebami a záujmami spoločnosti a významným vplyvom vonkajšej motivácie. Ako výstižne uviedla už V. Prusáková (2005), občianske vzdelávanie by na rozdiel od záujmového vzdelávania malo byť štátom aj podporované. Z. Palán a T. Langer (2008, s. 98) chápu pod občianskym vzdelávaním „vzdelávanie zamerané na formovanie vedomia práv a povinností osôb v ich rolách občianskych, politických, spoločenských i rodinných a spôsobov, ako tieto role zodpovedne a účinne naplňovať.“

Primárnym cieľom občianskeho vzdelávania je formovanie aktívneho občana – človeka, ktorý robí vlastné rozhodnutia a preberá zodpovednosť za svoj život, ale aj za dianie v spoločnosti. Úlohou takéhoto vzdelávania dospelých je, aby ľudia, občania, porozumeli politickým, právnym a ekonomickým funkciám spoločnosti, a pripravovalo ich na výzvy a príležitosti meniaceho sa sveta. Tiež umožňuje odкрývať a skúmať hodnoty, ktoré sú v tejto spoločnosti uznávané. Občianske vzdelávanie sa teda snaží vychovať človeka uvedomelého, informovaného, aktívneho a zodpovedného vo vzťahu k sebe aj k spoločnosti, v ktorej žije. Tieto schopnosti sa však nerozvíjajú samé, je potrebné učiť sa ich.

Ako upozorňuje české *Centrum občanského vzdělávání* (ďalej len „COV“, 2019, www.obcanskevzdelavani.cz/kurzy), aby sa výchova k občianstvu nezvrhla v propagandu, musí vychádzať z presne vymedzených princípov, ktorými sú:

- transparentnosť,
- zákaz indoktrinácie – manipulácie učiacim sa prostredníctvom vlastného presvedčenia a bránenie mu vo vytváraní jeho vlastného úsudku,
- princíp kritického myslenia – dospelí musia dokázať analyzovať politickú a spoločenskú situáciu a hľadať prostriedky, ako ju usmerňovať,

- vyváženosť – ak je téma vnímaná ako kontroverzná, musí tak byť o nej aj učené,
- princíp orientácie na cieľovú skupinu.

Občianska výchova a občianske vzdelávanie má svojim biodromálnym charakterom niekoľko cieľových skupín. V rámci ďalšieho vzdelávania, kde prebieha vzdelávanie dospelých, COV (2019, www.obcanskevzdelavani.cz/cilove-skupiny) vytýčilo niekoľko cieľových skupín občianskeho vzdelávania dospelých:

- široká skupina dospelých – občanov – ide o najpálčivejšiu cieľovú skupinu tých, ktorí už opustili školské vzdelávanie. Napriek tomu, že je k dispozícii široká ponuka kníh, programov v médiách, verejných seminárov či konferencií, majú dosah len na istú skupinu záujemcov – chýba systematická a úspešná snaha približovať občianske vzdelávanie širšej verejnosti,
- členovia rôznych profesijných skupín – pracovníci štátnej správy a príslušníci ozbrojených zložiek štátu – profesionáli, ktorých výkon práce je charakteristický verejným záujmom, princípmi modernej demokracie. Občianske vzdelávanie je tak jedným z nástrojov, ako skvalitniť ich službu verejnosti a tiež prevenciou pred prípadným šírením extrémistických politických názorov,
- multiplikátori – pod týmto pojmom prevzatým z techniky a ekonómie COV chápe pracovníkov, ktorí občianske vzdelávanie realizujú alebo podporujú (v neziskových organizáciách, školstve či v štátnej správe) – ten, kto občianske vzdelávanie pripravuje, organizuje a realizuje, koordinuje ho a metodicky ovplyvňuje – ide o učiteľov detí a mládeže a vzdelávateľov dospelých.

Obsah občianskeho vzdelávania

Podľa Z. Palána a T. Langeru (2008) obsahuje tento druh vzdelávania dospelých problematiku etickú, estetickú, právnu, ekologickú, všeobecne vzdelávaciu, zdravotnícku, telovýchovnú, filozofickú, náboženskú, politickú, občiansku, sociálnu. Iné oblasti občianskeho vzdelávania dospelých uvádzajú M. Šerák a M. Dvořáková (2009). Ide o oblasti ako riešenie vzťahu medzi občanom a štátom, jednotlivcom a spoločnosťou, rozširovanie demokratických princípov, adaptácia na meniace sa spoločenské podmienky, národná, rodová aj náboženská tolerancia, upevňovanie právneho vedomia, výchova k rodičovstvu, európanstvo, globalizácia, multikulturalizmus, generačná rovnosť, environmentalizmus, funkčná gramotnosť, spotrebiteľské správanie a ďalšie.

COV (2019, www.obcanskevzdelavani.cz/temata-1) rozpracovalo základný prehľad konkrétnych tém, ktoré považuje v občianskom vzdelávaní za nosné:

- decentralizácia občianskeho vzdelávania – premena knižníc na lokálne vzdelávacie centrá, ktoré podporujú komunitný život,
- podpora občianskych iniciatív – sieťovanie naprieč organizáciami a ich napájanie na zahraničných partnerov,
- radikalizácia a extrémizmus v spoločnosti – vzdelávanie komunit, kde dochádza k interetnickému a sociálnemu napätiu,
- občianska výchova na školách – realizácia kurzov pre učiteľov a žiakov, metodická podpora školám,
- korupcia – fenomén, ktorý prispieva k rastúcej frustrácii z politiky a odcudzeniu medzi občanmi a volenými zástupcami, pretože odhaľovanie takýchto káuz vedie k celkovému znechuteniu z politiky a nastaveného systému,
- hľadanie pozitívnych vzorov – zviditeľňovanie inšpirujúcich osobností a príbehov,
- princípy modernej masovej demokracie – sprostredkovávanie základných princípov ústavy, inštitúcií zastupiteľskej demokracie a kontrolných mechanizmov demokracie,
- mediálna gramotnosť – rozlišovaniu médií a informácií vierohodných od zavádzajúcich je potrebné sa učiť, takéto vzdelávanie je investíciou do schopností občanov orientovať sa vo verejnom priestore,
- reflexia minulosti – široká spoločenská reflexia histórie, najmä jej tragických stránok, pretože potreba neopakovať chyby z minulosti je jedným z hlavných argumentov pre rozvoj demokracie,
- zahraničná politika a európska integrácia – dianie za hranicami a spôsoby, ako ho ovplyvňovať, povedomie o usmerňovaní globálnych procesov prostredníctvom medzinárodných organizácií a hodnotových aliancií vrátane Európskej únie,
- spoločenská komunikácia a súdržnosť – osvojovanie metód kultivovaného spoločenského dialógu o otázkach vytvárajúcich sociálne, etnické a iné napätie v spoločnosti, budovanie rešpektu k rôznorodosti a inakosti, sústavné vzdelávanie o problémoch a motívoch všetkých sociálnych vrstiev či etnických skupín spoločnosti.

Obsah občianskeho vzdelávania je zjavne veľmi široký. Okrem uvedeného by sme do problematiky zahrnuli aj témy ako zákony a pravidlá, demokracia, médiá, ľudské práva, financie a hospodárstvo, trvalo udržateľný rozvoj a svet ako globálne spoločenstvo. Vychádzajúc z uvedeného možno konštatovať, že obsahy a témy občianskeho vzdelávania dospelých sú reálne (vychádzajú zo života a ovplyvňujú ho), aktuálne (reflektujú dianie v spoločnosti), no môžu byť aj citlivé či osobné, a kontroverzné (ak jestvujú v spoločnosti protichodné názory). Z týchto dôvodov považujeme za nevyhnutné v edukačnom procese

klásť dôraz na aktivitu učiaceho sa, využívanie diskusných metód, skupinovej práce, kooperatívneho vyučovania a kritického uvažovania.

Príklady inštitucionálneho zabezpečenia občianskeho vzdelávania v Európe

Jednou z európskych spoločností, kde je občianske vzdelávanie plne rozvinuté, je Nemecko. Má tu dlhú tradíciu, ktorá je, prirodzene, historicky podmienená. Začalo sa budovať po druhej svetovej vojne a vtedy bolo vnímané ako nástroj systematickej denacifikácie spoločnosti a obrana proti rozšíreniu nedemokratických ideológií v budúcnosti. Dnes je chápané ako kontinuálny proces – začína v školách, pokračuje v dospelosti a nechýba ani na univerzitách tretieho veku. Okrem politických tém sa vzdelávanie zameriava aj na filozofiu, rétoriku, interkultúrnú komunikáciu, globálne problémy svetovej ekonomiky alebo médiá. Podľa štúdie M. Kopeckého (2011) majú takmer všetky spolkové republiky svoje štátne agentúry pre občianske vzdelávanie (nem. *Landeszentralen für politische Bildung*), na celoštátnej úrovni jestvuje *Bundeszentrale für politische Bildung* (skrátene BPB, 2019, www.bpb.de/die-bpb/), ktorá vznikla 25. 11. 1952. Spolková republika Nemecko cíti zodpovednosť za upevňovanie hodnôt v spoločnosti, akými sú demokracia, pluralizmus a tolerancia. Je to štátom riadená nadstranícka organizácia, ktorá podporuje i pôsobenie viac než 300 vzdelávacích zariadení, nadácií a nezávislých organizácií činných v občianskom vzdelávaní.

V Českej republike jestvuje už spomínané *Centrum občianskeho vzdelávania* (2019, www.obcanskevzdelavani.cz/o-nas). Je taktiež nadstraníckym inštitútom, ktorého zmysel spočíva v dlhodobej podpore koncepčného rozvoja občianskeho vzdelávania. COV vzniklo v roku 2009, od roku 2014 sídli na Fakulte humanitných štúdií Univerzity Karlovej v Prahe, ako nezávislé vedecko-pedagogické pracovisko spolupracuje i s Katedrou štúdií občianskej spoločnosti. Cieľom COV je vyhľadávať podstatné témy pre občianske vzdelávanie a účinne o nich komunikovať s čo najširšou verejnosťou, a tým prispievať k formovaniu občianskej a politickej kultúry. Centrum vytvára strategické materiály a stanovuje kritériá kvality občianskeho vzdelávania v Českej republike, pričom spolupracuje s neziskovými organizáciami, štátnymi či výskumnými inštitúciami.

Záver

Občianske vzdelávanie aktuálne čelí mnohým výzvam. Na tie vychádzajúc zo SWOT analýzy upozorňuje aj M. Sládkayová (2019), ako sú napríklad nízky záujem a účasť na občianskom vzdelávaní, absencia lektorov a odborníkov v tejto oblasti, skepsa obyvateľov a nedôvera voči politikom a politickému systému krajiny.

Podobne je tomu aj v Českej republike, kde občianske vzdelávanie naráža na predsudky vyplývajúce z charakteru vzdelávania v tejto oblasti za minulého režimu. Moderná výchova k občianstvu sa však netýka len politiky, je omnoho širšia, pretože demokracia potrebuje aktívnych, informovaných a zodpovedných občanov, občanov, ktorí nie sú ochotní len existovať v spoločnosti, ale prevziať zodpovednosť a prispievať k daniu. A prečo je v záujme štátu aby podporovalo občianske vzdelávanie? Pretože je aktuálne, relevantné, zaujímavé a reflektuje problémy každodenného života dospelých, pretože pomáha pri zmiernení dezinformácií a stereotypných názorov o dianí vo vlastnej krajine, ale aj v iných krajinách, a pretože je prostriedkom boja proti ignorancii a intolerancii.

LITERATÚRA:

- Bundeszentrale für politische Bildung. [online]. [citované 19. novembra 2019]. Dostupné na <http://www.bpb.de/>
- Centrum občianskeho vzdelávania. [online]. [citované 14. novembra 2019]. Dostupné na <http://www.obcanskevzdelavani.cz/>
- KOPECKÝ, M. 2011. *Občianske vzdelávanie dospelých v Európe. Povaha, funkcie a vybrané národné príklady*. . [online] Praha : MŠMT. [citované 10. novembra 2019]. Dostupné na <<http://www.msmt.cz/file/115059>>.
- PALÁN, Z. – LANGER, T. 2008. *Základy andragogiky*. Praha : Univerzita Jana Amose Komenského Praha. 184 s. ISBN 978-80-86723-58-7.
- PRUSÁKOVÁ, V. 2005. *Základy andragogiky*. Bratislava : Gerlach Print. 120 s. ISBN 80-89142-05-2.
- SLÁDKAYOVÁ, M. 2019. *Občianske vzdelávanie dospelých*. Banská Bystrica : Belianum. 98 s. ISBN 978-80-557-1535-3.
- ŠERÁK, M. – DVOŘÁKOVÁ, M. 2009. *Kapitoly z teórie a praxe vzdelávania dospelých*. Praha : Česká zemědělská univerzita. 140 s. ISBN 978-80-213-2201-7.

PhDr. Dominika Temiaková, PhD. (rodená Kadlubeková) pôsobí ako vysokoškolská učiteľka na Katedre pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Svojou publikačnou i vedecko-výskumnou činnosťou sa profiluje najmä v oblasti edukácie dospelých odsúdených, profesijnej andragogiky a metodológie andragogického výskumu. Medzi jej doposiaľ najvýznamnejšie domáce práce patrí monografia *Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých* (2014) a vysokoškolská učebnica *Základy andragogickej etiky* (2016).

Dominika Temiaková
Katedra pedagogiky
Pedagogická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa
Dražovská 4
949 74 Nitra